Крсмановићева кућа на Теразијама

Krsmanović House in Terazije

Завод за заштиту споменика културе града Београда
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade

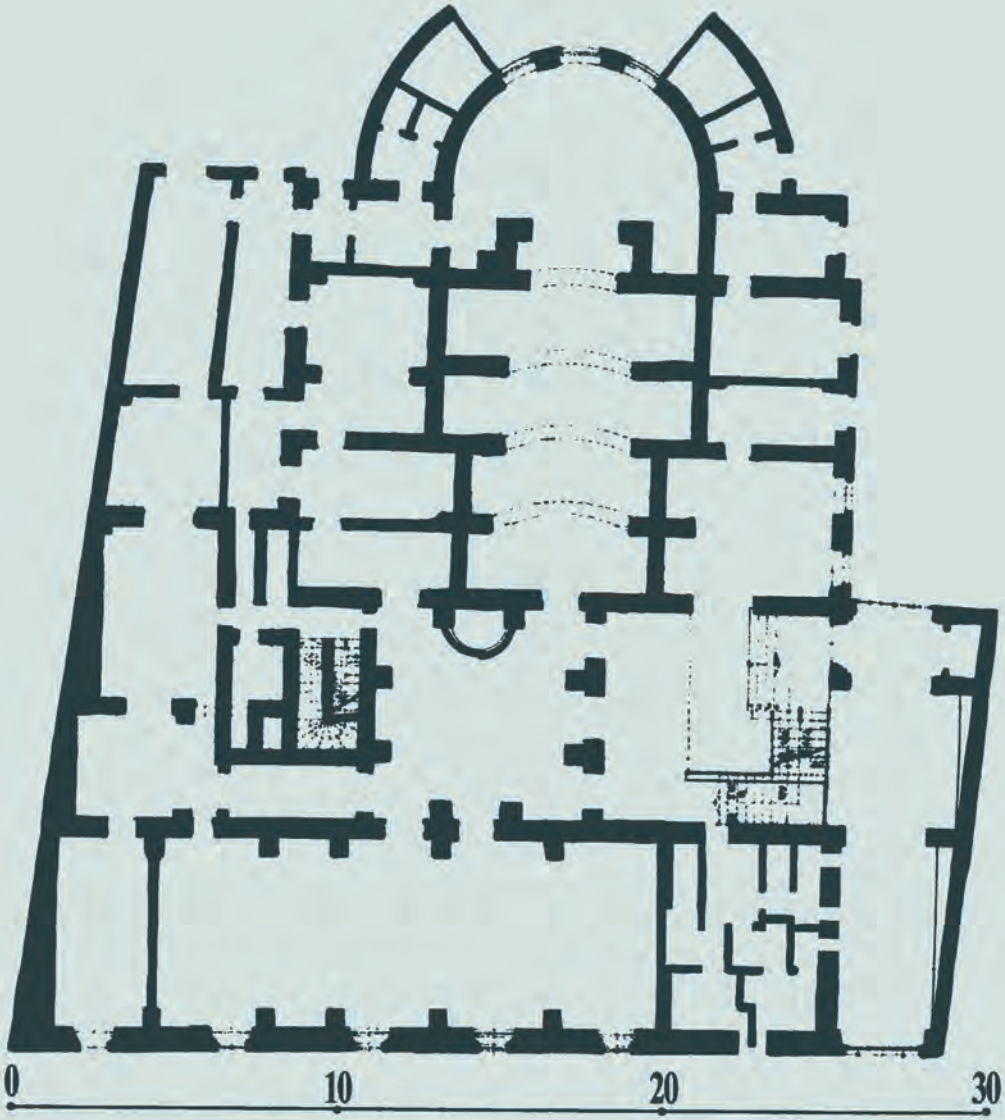

Основа приземља
Ground-floor plan

„Крсмановићева кућа на Теразијама" на разгледници Београда из 1924.
Krsmanović House in Terazije, picture postcard, 1924

Човек гради кућу како би се заштитио од атмосферских утицаја, али и да би заштитио своју приватност од спољњег света. У њој проналази сигурност и уточиште. Међутим кућа није само склониште, она је и одраз културе оних који у њој живе, али и одраз културног стандарда средине. Она, попут осталих просторних облика репрезентује колективни дух изражен индивидуалним градитељским чином. Тако се кроз кућу у великој мери одражава традиција, као и архитектонски језик одређеног подручја или епохе.

Неке куће временом надрасту своју основну функцију, места за становање појединца или породице, и добију сасвим друге намене и значења, попут куће на Теразијама број 34, утврђене 1964. године за споменик културе под називом „Крсмановићева кућа на Теразијама".

Изграђена давне 1885. године за београдског трговца Марка О. Марковића, према пројекту архитекте Јована Илкића, ова кућа, малих димензија, представља право репрезентативно здање. Једна од најлепших једнопородичних кућа са краја XIX века, сведочи о времену када се Београд, после вишевековног турског ропства, почео трансформисати у модеран европски град.

Њен пројектант, Јован Илкић, је српски архитекта који је знатно утицао на развој архитектуре у Србији у последњој четвртини XIX и почетком XX века. Студије је завршио у Бечу 1883. године као један од најбољих студената за шта је добио и посебно писмено признање. Припадао је групи младих образованих Срба који су имали прилике да својим талентом и радом стекну висок положај и богатство у Европи, где су се школовали, али су одлучили да

стечено знање примене у домовини. Тако је и Илкић напустио рад код свог славног професора с Уметничке академије, Теофила Ханзена, са којим је као студент радио на разради пројекта за бечки Парламент и који га је још тада одабрао за свог младог сарадника. Захваљујући одлуци да се врати Београд је добио нека од својих најлепших здања.

„Крсмановићева кућа на Теразијама“ изграђена је две године по дипломирању Јована Илкића и представља један од његових првих реализованих објеката у Београду. Исте године, по Илкићевом пројекту изграђена је још једна велелепна породична кућа, за Милана Пирићанца у Француској улици број 7, где се данас налази Удружење књижевника. Поред ових кућа, у позната Илкићева дела спадају и Официрски дом (данашњи СКЦ), хотел „Москва“, Народна скупштина, Дом светог Саве и многа друга. Сва набројана дела утврђена су за споменике културе.

Кућа је изграђена на уличној регулацији Теразија и калканима повезана са суседним објектима. Подигнута на нагнутом терену, с падом од Теразија ка Балканској улици, с уличне стране изгледа као приземна кућа са сутереном, а с дворишне као спратна кућа. Користећи денивелацију терена Илкић је испод приземља, у сутерену, организовао бројне помоћне просторије.

У кућу се улази бочно, преко колског прилаза и бочно постављених улазних врата, у предпростор са репрезентативним степеништем и у пространi централни хол, са застакљеном лантерном. Око централног простора груписани су репрезентативни простори: салони, кабинет, трпезарија, балска дворана...

Уличну фасаду Илкић је пројектовао класично, с наглашеним хоризонталним венцима, а пиластрима с јонским капителима изделио ју је на седам поља. У шест поља сместио је по један полукружно засведени прозор, а у седмом улазни портал великих димензија. И поред тога остварен је утисак класичне симетричности фасаде, јер је архитекта вешто избацио мало напред средишња три поља и надвисио их атиком с балустрадама и кровом конвексних површина. Да је врстан познавалац стилова, Илкић је показао и на овој кући, богатом барокном профилацијом којом је украсио њене отворе.

Приликом пројектовања пажњу је посветио и дворишној фасади акцентованој симетрично постављеним полукружним степеницама које с полокружне терасе с богатим барокним балустрадама воде ка лепој и пространој башти. И на дворишној фасади су врата и прозори према тераси

Алекса Крсмановић
Aleksa Krsmanović

богато декорисани, обрађени у истом духу као и они према Теразијама.

Репрезентативно је обрађена и унутрашњост куће. Њеној репрезентативности доприносе подови од паркета са интарзијом, као и зидови обрађени у штуко малтеру с позлатом. Међу просторијама у кући посебно се истиче велика балска дворана с богатом необарокном декорацијом зидова и радни кабинет с дрвеном касетираном таваницом.

Кућа је у поседу Марка О. Марковића била до 1898. године, када су је на јавној лицитацији купила браћа Крсмановић, Димитрије и Алекса. По деоби међу браћом кућа је припала Алекси Крсмановићу који је у њој живео све до своје смрти 1914. године. Алекса Крсмановић, трговац по професији, познат је као велики српски добротвор који је целокупну своју имовину оставио држави. Поред ове куће његову задужбину су чиниле и зграде у Кнез Михаиловој улици 56, као и у улицама Браће Крсмановић 11, 12 и 17, Косте Главинића 3 и 5, Карађорђевој 46.

И после тог чина судбина куће на Теразијама 34, почиње да добија невероватан ток. У њој почињу да се смењују различити станари и садржаји.

Најпознатији станар ове задужбине је свакако регент Александар

Детаљ фасаде – прозор
Façade, window, detail

Детаљ фасаде – Улазни портал
Front entrance, detail

Карађорђевић, који је у њој боравио од 1918. до 1922. године, док су се изводили радови на обнови, у бомбардовању оштећеног, краљевског двора (данас Скупштина града Београда). С обзиром на то да је он у то време мењао болесног краља Петра, кућа је постала званична краљева резиденција. Најзначајнији догађај за време његовог боравка десио се 1. децембра 1918. године. Тада је регент Александар у салону ове куће свечано прогласио уједињење Срба, Хрвата и Словенаца у заједничку државу. Шта је навело будућег краља да за свој привремени двор изабере баш ову кућу, не зна се поуздано. Да ли њена репрезентативност, локација у близини Старог двора или пак чињеница да је ову кућу пројектовао исти архитекта који је био ангажован на уређењу Старог двора, па се краљ надао да ће амбијент новог дома личити на стари, или пак све то помало?

У „Крсмановићевој кући на Теразијама“ су се одвијале и бројне биоскопске и друге представе, у периоду док су, Милорад Савић и Иван Обрадовић власници познатог „Клериц“-а, сутерен и башту куће држали у закуп. Међутим, закуп је раскинут после пет година, јер се сматрало да забављачки

Свечано проглашење заједничке државе Срба, Хрвата и Словенаца
Solemn proclamation of the common state of Serbs, Croats and Slovenes

карактер намене деградира историјски значај зграде. Од 1934. године па до Другог светског рата овде је био смештен и Савез сокола Краљевине Југославије. Постоје наводи да је за време окупације објекат служио и као луксузна кантина особља немачке Управе града, да би потом био национализован и у њега смештен Омладински дом Првог рејона Београда. Ипак, након рата зграда је била највише позната по томе што се у њој три деценије налазио Протокол Савезног секретаријата за иностране послове Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и Дипломатски клуб. Управо из тог разлога, ова грађевина је дуги низ година називана „Зграда протокола". Године 1979. Протокол је исељен са овог места.

На крају, интересантно је напоменути да су се и предратна и послератна Србија слагале у вредновању ове куће. У периоду између I и II светског рата, третирана је као значајан споменик и „Уредбом о заштити београдских старина" из 1935. године предлагана за заштиту. Међу многим значајним јавним личностима који су се залагале за њено очување био је и познати српски писац Бранислав Нушић.

Године 1964. уписана је у Регистар споменика культуре (Решење Завода за заштиту споменика културе града Београда бр. 150/4 од 17.03.1964) С обзиром на то да је због својих архитектонских, урбанистичких, историјских и уметничких вредности значајна не само за Београд већ и за шире подручје и раздобље као и да представља сведочанство о значајним догађајима и истакнутим личностима из наше историје, 1979. године утврђена је за културно добро од великог значаја („Службени гласник СРС" бр. 14/79).

Литература:

1. Ротер Благојевић М. „Стамбена архитектура Београда у 19. и почетком 20. века", Архитектонски факултет Универзитета у Београду и ОРИОНАРТ, Београд, 2006.

2. СК 36/1, Крсмановићева кућа на Теразијама, Валоризација и Дескрипција - аутор Милојко Гордић, Документација Завода за заштиту споменика културе града Београда

3. Несторовић Б., Архитектура Србије у XIX веку, ART PRESS, Beograd, 2006.

4. Cvejić B. Zgrada u kojoj je proglašena Kraljevina SHS, http://www.danas.rs/vesti/srbija/beograd/zgrada_u_kojoj_je_proglasena_kraljevina_shs.39.html?news_id=15541, 28.06.2012.

5. Ротер Благојевић М., Kuće u kojima stanuju uspomene, http://www.politika.rs/rubrike/Magazin/Kuce-u-kojima-stanuju-uspomene.lt.html, 28.06.2012.

Krsmanović House in Terazije

34 Terazije

Cultural monument of great value

Изглед из дворишта
View from the courtyard

Houses are built to provide shelter from the elements, but also to protect their dwellers' privacy from the outside world. The house is a place of safety, a retreat. But the house is not only a shelter; it is an expression of its dwellers, and a reflection of the cultural standards of a society. Like any other spatial form, it is representative of the collective spirit as it is embodied in an individual act of building. In this way, the house largely reflects the tradition and architectural language of a given place or time.

Some houses come to outgrow their main use as a living place for a person or a family, and take on completely different purposes and meanings. Such is the house at 34 Terazije, designated a cultural property under the name "Krsmanović House in Terazije" in 1964.

Built in 1885 for the Belgrade merchant Marko O. Marković, after a design by the architect Jovan Ilkić, this house, although small in scale, is a stately edifice. One of the most beautiful single-family houses of the late 19th century, it is a testament to the times when Belgrade, after centuries of Ottoman rule, began to transform into a modern European city.

Детаљ фасаде, цртеж Ј.Илкић
Façade detail, drowing J.Ilkic

Детаљ ентеријера, цртеж Ј.Илкић
Enterior detail, drowing J.Ilkic

Jovan Ilkić was a Serbian architect who considerably influenced the development of architecture in Serbia in the last quarter of the 19th and early 20th century. He completed his higher education in Vienna in 1883 and was awarded a certificate of distinction as one of the best graduate students. He was one of the young well-educated Serbs whose talent and diligence provided them with the opportunity to make a name and fortune in Europe, but they chose to use the acquired knowledge and skills in their homeland. Thus, Ilkić gave up a burgeoning career opened to him by his famous professor from the Academy of Fine Arts, Theophil Hansen, for whom he worked on the blueprints for the Parliament building in Vienna as a student and who then chose him as his assistant. Ilkić's decision to return home brought Belgrade some of its most beautiful buildings.

Krsmanović House in Terazije was built two years after Ilkić's graduation as one of his first executed designs in Belgrade. The same year saw the realization of yet another of his designs, the sumptuous family house of Milan Pirićanac at 7 Francuska Street, which today houses the Association of Writers of Serbia. Ilkić's well-known works include the Officers' Club (today's Students Cultural Centre), Moscow Hotel, the building of the National Assembly, St Sava Home and many others. All of the buildings quoted above have been designated heritage buildings

Детаљи ентеријера
Enterior details

The house was built to the Terazije street alignment with its side gables abutting the adjacent buildings. As the lot slopes down towards Balkanska Street, the house conformed to it with the street elevation of one storey with a semi-basement, and a two-storey rear elevation. Ilkić took advantage of the slope to accommodate various service rooms in the semi-basement.

The house is entered through a gate on the far right end of the front, and through an outer hall allowing access to a car, and a door leading into an anteroom with an impressive stairway, and into a spacious central hall with a lantern. Arranged around the central space are drawing rooms, a study, a dining room, a ballroom etc.

Ilkić composed the street façade in a classical manner, with prominent horizontal bands and seven bays divided by pilasters topped with Ionic capitals. Six bays feature an arch-headed window each, and the far right-hand one features the entrance portal. Yet, the overall impression is that of symmetry because the three central bays are slightly protruding and surmounted by a

balustrade and a concave-sided roof. Ilkić demonstrated his familiarity with historic styles by using elaborate baroque mouldings to adorn the openings.

The courtyard façade was accentuated by a curved double flight of stairs descending from a semicircular terrace into a beautiful spacious garden. The doors and windows are as elaborately decorated as those on the street façade.

The interior is richly furnished and decorated, featuring inlaid parquet floors and walls decorated with gilt stucco. Especially impressive are the ballroom with its ornate neo-baroque decoration and the study with a wooden coffered ceiling.

In 1898 the house was purchased at a public auction by the Krsmanović brothers, Aleksa and Dimitrije. After the brothers divided their property, the house went to Aleksa, a merchant, who lived there until his death in 1914. Aleksa Krsmanović is known as a great benefactor who bequeathed his entire estate to the state. His legacy included the buildings at 56 Knez Mihailova Street, at 11, 12 and 17 Brace Krsmanović Street, at 3 and 5 Koste Glavinica Sreet, and 46 Karadjordjeva Street.

After that the fate of the house at 34 Terazije took an unusual course, and saw a succession of different dwellers and uses.

Its best known dweller was certainly Prince Regent Alexander Karadjordjević, who lived there between 1918 and 1922, during the rebuilding of the royal palace (now the City Hall) badly damaged by bombing during the war. He ruled on behalf of his ill father, King Peter I, and the house functioned as the official royal residence, in a drawing room of which a momentous event took place. It was there that on 1 December 1918 Prince Regent Alexander solemnly proclaimed the unification of Serbs, Croats and Slovenes into a common state. What led the future king to choose this particular building to be his temporary home is not really known: whether its sumptuous appearance, its proximity to the Old Palace or the fact that it was designed by the same architect who had worked on the interior of the Old Palace, which might have raised the Prince Regent's hope that his temporary home would feel like the old one, or a little bit of everything?

Krsmanović House in Terazije was a venue for film screenings and other forms of entertainment as long as the basement and garden were rented by Milorad Savić and Ivan Obradović, owners of well-known "Kleridž" (Claridge). The lease was broken five years later, because the entertaining nature of the venue was thought to debase the historic significance of the house. From 1934 until the Second World War it housed the Sokol Association of the Kingdom of Yugoslavia. There is evidence that it was used as a luxurious canteen for the personnel of the German Command of Belgrade under the occupation, and after the war it was nationalized and served as the Youth Home of the 1st District of Belgrade. Yet, in the post-war period it was best known as the seat of the Protocol Office of the Federal Secretariat for International Affairs of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia and the Diplomatic Club. After three decades, the Protocol Office was transferred to a different location in 1979, but the house is still widely known as the Protocol building.

It may be interesting to note that pre-war and post-war Serbia accorded the same value to the house. Between the two world wars it was treated as an important historic building and proposed for protection under the 1935 Ordinance on the Protection of Belgrade's Antiquities. Among the many distinguished campaigners for its preservation was the famous Serbian writer Branislav Nušić.

In 1964 Krsmanović House was listed in the Cultural Properties Register (CHPIB Decision no. 150/4 of 17 March 1964). For its architectural, townscape, historical and artistic value of significance not only to Belgrade and its association with momentous events and prominent figures of Serbian history, it was designated a cultural property of great importance in 1979 ("Službeni glasnik SRS, no. 14/79).

Literature

CHPIB Documentation, SK/1: Krsmanovićeva kuća na Terazijama, evaluation and description by Miljko Gordić

M. Roter Blagojević, Stambena arhitektura Beograda u 19. i početkom 20. veka (Belgrade: Arhitektonski fakultet and Orionart, 2006)

B. Nestorović, Arhitektura Srbije u XIX veku (Belgrade: Art Press, 2006)

B. Cvejić, "Zgrada u kojoj je proglašena kraljevina SHS", http://www.danas.rs/vesti/srbije/beograd/zgrada_u_kojoj_je-proglasena_kraljevina_shs.39.htlm?news_id=15541, 28/06/2012

M. Roter Blagojević, "Kuće u kojima stanuju uspomene", http://www.politika.rs/rubrike/Magazin/Kuce/-u-kojima-stanuju-uspomene.lt.htlm, 28/06/2012

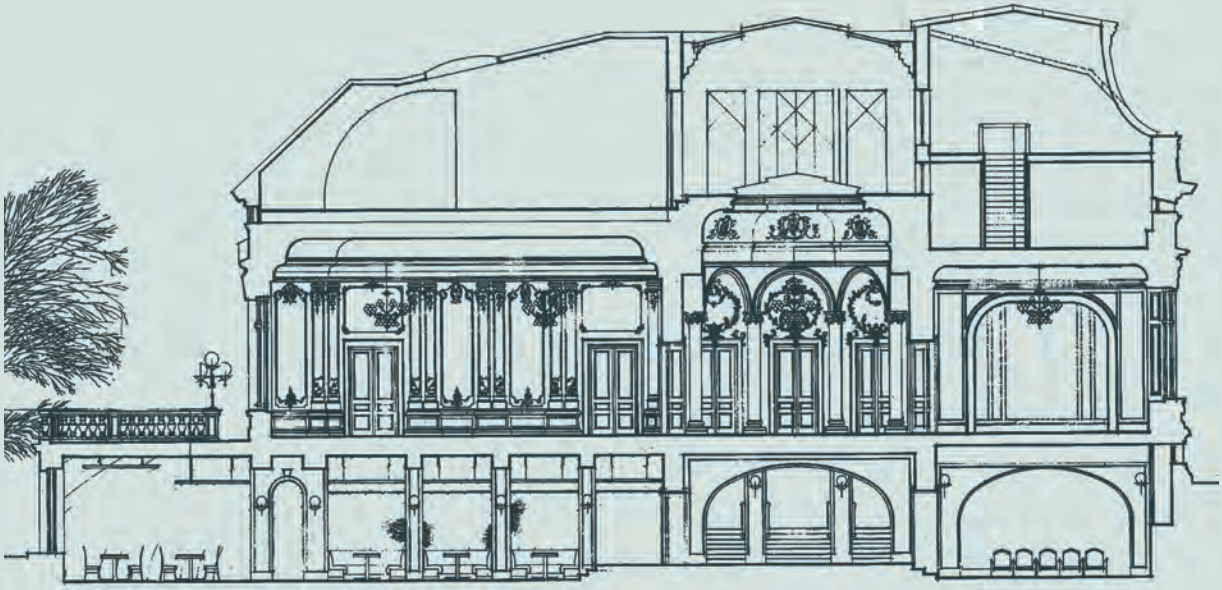

Пресек
Section

Крсмановићева кућа на Теразијама

Издавач: Завод за заштиту споменика културе града Београда

За издавача: мр Милица Грозданић, директор

Текст: Светлана Димитријевић Марковић

Лектура: Анђелка Ковачевић

Превод: Марина Адамовић Куленовић

Графички дизајн: Лука Прокић

Фотографија: Снежана Неговановић,

Фотодокументација Завода за заштиту споменика културе града Београда

Тираж: 1000 примерака

Штампа: ЈП „Службени гласник", Београд

Београд, 2012. година

Завод за заштиту споменика културе града Београда

Издање је омогућио Град Београд, Градска управа, Секретаријат за културу

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

728.3(497.11 Београд)(036)

ДИМИТРИЈЕВИЋ Марковић, Светлана, 1966-
Крсмановићева кућа на Теразијама =
Krsmanović House in Terazije / [текст
Светлана Димитријевић Марковић ; превод
Марина Адамовић Куленовић ; фотографија
Снежана Негованović]. - Београд : Завод за
заштиту споменика културе града Београда
=Cultural Heritage Preservation Institute of
Belgrade, 2013 (Београд : Службени гласник).
- 10 стр. : илустр. ; 20 x 20 cm

Упоредо срп. текст и енгл. превод. - Подаци
о ауторки преузети из колофона. - Текст
штампан двостубачно. - Тираж 1.000. -
Библиографија: стр. 6.

ISBN 978-86-81157-81-7

а) Београд - Крсмановићева кућа на
Теразијама - Водичи
COBISS.SR-ID 198252812

Завод за заштиту споменика културе града Београда
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade